

KRONIKK 15. 9. 1984

Operasjon Jupiter oppgitt Norgesplan

Under presset fra begge sine store allierte for å åpne en annen front i Nord-Frankrike foretok Churchill, som vi har sett, en indirekte strategi, som ville lede til samme resultat. Ni år senere beskrev han sitt mål i følgende utfordrende uttrykk:

Det ville vært bedre å legge vår høyre klo på fransk Nord-Afrika, sette inn vår venstre klo ved Nordkapp og vente ett år uten å risikere våre tenner på den sterke tyske front over Kanalen. Dette var mitt syn dengang og jeg har aldri angret på det.

Middelhavsstrategien ble godkjent av hans militære rådgivere og viste seg å være et trekk som førte seieren i krigen nærmere. Det vi kunne kalle hans arktiske strategi ble biter bekjempet av alle de militære eksperter som Churchill tilslutt meget motvillig bøyet seg for. Sir James Butler og hans kolleger har særlig festet seg ved planen i nord.

blant de mange ufullendte opera-
sjoner som krigen bod på.

Bortsett fra de tyske forsvarsforholdsregler med tanke på en krig mellom Sovjet-Samveldet og Tyskland, som ble satt igang i de nord-norske fjorder og i nærheten av Narvik så tidlig som i august 1940, ble Nord-Norge for første gang sett på som en mulig krigsskueplass av den sovjetiske militærmisjon som ble sendt til London i juli 1941. Det ble da satt frem et forslag om et amfibieangrep på Kirkenes, hvor Russland skulle sørge for troppene og Storbritannia for eskorten på sjø og i luften og de nødvendige skib. 19. juli ble dette forslag presset frem i et telegram fra Stalin hvor det het at Sovjets sjø- og flystridskrefter ville delta og han bad om en lett divisjon, eller mer av norske frivillige som kunne bli brukt i Nord-Norge til å organisere opprør mot tyskerne. Selv om en slik lett divisjon hadde eksistert, så var opera-

I dr. Bergs annen kronikk om den store strategien, tar han for seg statsminister Churchills to Norgesplaner: planen i 1941 om å gjøre landgang i Trondhølg for å sikre seg Trondheim, eventuelt i samarbeide med svenskene, og planen i 1942 om sammen med russerne å angripe Nord-Norge i den såkalte Operasjon Jupiter. Hans idé med den siste var å lage en stor «knipetangsoperasjon» med aksjon i Middelhavet og i nord, til erstatning for «den annen front», som han mente ikke kunne settes igang for senere. Han måtte gi opp begge Norges-planene, fordi hans militære regninger var imot dem.

sjonen mot Atlanterhavsoyene (som nevnt i første artikkel) det eneste angrep det var tatt ut skib for. Et slikt angrep ville komme til å skje hvis Sovjet-Samveldets ventede sammenbrudd var blitt fulgt av en tysk operasjon mot Gibraltar. Dessuten ville det være umulig å skaffe tilstrekkelig flybeskyttelse fra hangarskib for en landingsoperasjon som måtte motstå i midnattstidene nordpå.

Churchill valgte isteden å regne med muligheten for et vinterangrep, da mørket ville gjøre flydekningsproblemet mindre akutt, og en styrke på fire divisjoner kunne være tilstrekkelig til å sette seg fast i et terreng hvor overlegne styrker ikke så lett kunne settes inn mot dem. Ut fra den forutsetning at Sovjet-Samveldet fortsatt var med i krigen ville det umiddelbare mål bli å beskytte Murmansk mot en tysk offensiv. De fjernere militære mål omfattet et angrep sydover med hjelp av den norske motstandsbevegelse. Som sedvanlig

var Churchills strategi delvis politisk. Et dristig stød langt nord kunne øke svenskenes mot til å ta parti og kanskje også få finnene til å gå over.

Mens stabssjefene fremdeles hadde det travelt med sine ugunstige kommentarer til Churchill-plaans militære chanser, blåste det opp en forbigående politisk krise som må ha bidratt ganske sterkt til å styrke den britiske statsministers optimistiske syn på verdien av det foreslåtte felttog i nord. I midten av september lot det til at den lange tvisten om de norske skip i svenske havner holdt på å komme til et avgjørende punkt. Og svenskene, som naturligvis fulgte nøye med i krigens gang i Sovjet-Samveldet, var redd for at denne strid kunne gjøres til påskudd for en invasjon. At de triumferende tyskere ville nøle med å handle uten noe påskudd hvis det passet dem å sluke Sverige, var en underlig idé fra svensk side, men la oss nu se på det som hendte. I den britiske

Krigshistorie fortæller det at svenskerne gjorde tilnærmelser til den britiske minister for på en diskret måte å undersøke hvilken holdning vi ville inn ta og hvilken hjelp vi ville gi i et slikt tilfelle. Men forsidet det slik at den svenske generalstab hadde en plan om å ta Trondheim som havn for import fra vest. Men det var ikke mulig å få tak i noen detaljer og under de rådende forhold var det utelukket med konsultasjon eller uformell kontakt.

For å møte en slik mulighet ble det utarbeidet planer om en britisk landsetting i Namsos for å forene seg med svenskene, som da ville komme over Grong og Levanger i et angrep på Trondheim. Man antok at en annen svensk divisjon ville gå mot Roros for å stanset forsterkninger fra Oslo og at denne ville få flydekning fra Østersund. Men i og med at svenskene nesten helt sikkert ikke ville gjøre noe før de virkelig ble angrepet, ville det være av vesentlig betydning for den britiske landgang i Namsos å komme igang før det utbrøt fiendtligheter med Sverige. Det skulle settes inn tre britiske brigader, men knappheten på landingsfartøyer betydde at fremrykningen ikke ville bli startet fra Namsos før den sjette dag. Den 21. dag var den tidligste frist for å ta flyplassene ved Trondheim. Men selv om man hadde regnet med at den svenske aksjon hadde fulgt umiddelbart efter den britiske, ville tyskerne vært istand til å skaffe noen forsterkninger til Trondheim, og sannsynligvis over-

Fortsatt side 13, spalte 4.

veldende forsterkninger. Om Churchill hadde rett da han betegnet disse betraktninger som «en ren katalog av vanskeligheter» kan vi aldri bli klar over. Før i oktober 1942 seiret krigsrykten i de svenske regjeringsskretser.

To måneder senere besøkte Eden som utenriksminister Moskva for å forhandle om en britisk-russisk alliansestraktat, og han var ledsaget av den nestkommanderende i Imperiets generalstab, Sir Archibald Nye. Det foreslåtte vinterangrep i Nord-Norge var lagt på is på grunn av tre hovedvanskeligheter, mangelen på passende trenede tropper, hangarskipenes uegnethet til å hamle opp med tallet av de flyvair tyskerne kunne sette igang fra tre vinterutstyrte flyplasser, og umuligheten av å sette inn styrker i vinterklimaet, unntagen i en av de tre havner som man visste var meget sterkt beskyttet. Planen fikk nyt i en annen form. Første mål skulle være Petsamo i Finland, med Kirkenes som neste mål. Bortsett fra en liten norsk kontingent ville alle de tre divisjoner som skulle brukes være russiske, og Sovjet-Samveidet skulle også sørge for halve flystyrken og en del av transportskipene. Det britiske utenriksdepartement var begeistret over den «langtrekkende psykologiske virkning» en slik forenet operasjon kunne ventes å få, og militærmisjonen i Moskva var rede til å utarbeide detaljerte planer i samarbeide med Sovjets generalstab. Men prosjektet smuldrer opp i en atmosfære av gjensidig mistenksomhet, idet russerne krevde at de britiske staber skulle godkjenne operasjonen i prinsippet før detaljplanleggingen begynte.

Idéen om en landgang i Nord-Norge hadde altså en lang og lite oppmuntrende historie, selv før den i slutten av mai 1942 begynte å spille en dominerende rolle i Churchills strategi, som tok sikte på å avlaste russerne, svekke den amerikanske interesse for invasjonen på den franske kyst, og åpne et perspektiv av nye muligheter, som Churchill alltid var ute etter. Nu skulle operasjonen settes igang på sensommeren med dens lengre netter. Planen var en overrumpingsaksjon utført av en styrke ombord i skib som i det ytre kunne oppfattes som en konvoi til Arkangel. Landgangen skulle dekkas av et røkteppe og av skibenes anti-luftskyts. Troppene skulle ha med seg forsyninger for tre eller fire måneder. Og det meste av troppene, én eller to divisjoner, skulle leve ombord i vintermånedene. Det umiddelbare mål var å ta flyplassene for på den måte å beskytte konvoiene til Russland. Men en åpningssuksess i et område hvor vi kunne sette inn overlegne styrker (hva vi ikke kunne håpe på i Frankrike) ville ha «forutsetningen for en nesten ubegrenset utnyttelse sydover». Notatene 1. juni, da navnet Jupiter later til å ha sett dagens lys for første gang, slutter med en henvisning til de nye sne-tanks og den forsiktige bemerkning: «Om vi skal gå sydover for å angripe Tromsø, behøver ikke avgjøres unntagen i overensstemmelse med den generelle krigssituasjon.

Stabssjefene og deres underordnede, de allierte planleggere, likte hverken metoden eller de foreslåtte mål. Det ville bli behov for så mange skib at konvoiene til Russland, som operasjonen skulle beskytte, ikke ville kunne fortsette. Det ville bli bruk for mange menn — fordi det var ti fiendtlige flyplasser å erobre istedenfor de to som statsministeren baserte sine beregninger på — at det russiske Petsamo-Kirkenes-prosjekt ville være å foretrekke. Ikke desto mindre holdt Churchill på sitt og hadde forsåvidt også det hell med seg at dengang den kritiske beslutning ble tatt i Det hvite hus om å sende amerikanerne til Nord-Afrika, til-

føyet presidenten og statsministeren følgende:

Muligheten for operasjoner i Norge og Pyrenæer-halvøen høsten og vinteren 1942 vil også bli nøye overveiet av de alliertes stabssjefer.

Dette var 12. juni. Men de britiske stabssjefer opprettholdt sin motstand med det resultat at operasjonen rolig ble droppet fra det memorandum de allierte staber en måned senere sendte ut om de operasjoner man var blitt enig om for 1942-43.

Men selv ikke da godtok Churchill nederlaget. Isteden vendte han seg til de kanadiske styrker i Storbritannia og deres sjef, generalpøntnant McNaughton, som stod ansvarlig overfor den kanadiske statsminister og regjering. To ganger før hadde kanadierne vært utpekt til å delta i operasjoner i Norge, i 1940 da operasjon Hammer ble planlagt for direkte angrep på Trondheim, og senere høsten 1941 da man håpet på noe lignende i samarbeide med svenskene. Kanadierne var vant til den arktiske kulde og blant dem var en god del av skandinavisk opprinnelse. Og noe som var viktigere: de var ikke fornøyd med å ha sittet og passet på kystene i moderlandet i to år uten å ha hatt noen direkte kontakt med fienden de var kommet over Atlanterhavet for å slåss med. Den ulykksalige Dieppe-landgang, som tjente som deres liddåp, var allerede planlagt på denne tid, men forberedelsene var midlertidig avbrutt 7. juli, dagen før operasjon Jupiter opprinnelig ble sendt over til McNaughton til overveielse.

Den kanadiske generals rapport som han brukte en måned på å lage ferdig, gikk inn for å bruke meget store styrker under ytterst hasardøse forhold slik at «risikoene

bare kunne tas hvis de politiske resultater som ble oppnådd ble ansett for å være av den største betydning». Dette avholdt ikke Churchill fra å forsøke å få kanadierne med på en misjon til Russland for diskutere hele saken med Stalin personlig. «Det blir ikke spørsmål om noe kanadisk engasjement», sa Churchill i et telegram til Mackenzie King, men Dieppe-raiden hadde nu funnet sted og den kanadiske statsminister hadde ikke nektet til nye eventyr. Isteden ga han uttrykk for sine private mening om sin britiske kollega: «Det er Churchills store svakhet at han har sin egen kampanjeplan, at han har en Marlborough-ide i sitt sinn. Han er mer av en militær sjef enn statsminister og vil ikke ta innover råd fra sine egne rådgivere... Det kan være vanskelig for ham å forandre på dette.»

Men det ble altså ikke noe av operasjon Jupiter som ikke fikk annen praktisk nytte enn som dekning for andre operasjoner. Men i denne rolle hadde den en fantastisk suksess fordi den passet så nøye inn i Hitlers frykt for at noe slikt skulle skje. Det er sannsynligvis riktig å slutte at Churchills strategiske innsikt måtte svikte ham når det gjaldt et klima, et terreng og andre geografiske faktorer som han ikke hadde noen personlig erfaring i. Men kanskje en nordmann kunne best. Men det er sikkert riktig å tilføye at Churchills stoffgjede karakter kom tydelig frem i den selvbeherskelse som forbad ham å forkaste sine militære rådgiveres grundige, inntrengende og kollektive råd selv om disse som individer var av et så meget mindre format enn sin politiske sjef.